

**ПРОСВІТНИЦЬКИЙ РУХ НА ЗАХІДНІЙ ЛЕМКІВЩИНІ
ПОЧАТКУ 1930-х рр.
(за матеріалами відділу рукописів Львівської національної
наукової бібліотеки України імені В. Стефаника)**

Марія Баран

*молодший науковий співробітник відділу рукописів
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

У зв'язку із критичним становищем на Західній Лемківщині — посилення москвофільства та дискримінації лемків представниками польської влади — товариство “Просвіта” у Львові прийняло рішення сприяти українізації регіону. З цією метою проводилось розповсюдження української книги та сприяння у наданні освіти. На основі архівних матеріалів зроблено аналіз просвітницької діяльності Товариства, його співпраці із представниками лемківської громади.

Ключові слова: *Західна Лемківщина, товариство “Просвіта” у Львові.*

Лемківщина — етнічна українська земля. На території Польщі вона простяглася вздовж Західних Бескидів від ріки Сян до річки Попрад. На сьогодні усі джерела про цей край належать історії, бо такої назви на географічній карті більше не існує. Всі підступні замисли, політичні інтриги, що велися довкола Лемківщини, знайшли своє завершення 1947 р. у спланованій комуністичним режимом акції “Вісла”. Важливе документальне дослідження цих подій зробив відомий український історик із Польщі Євген Місило [7]. Документи, матеріали та спогади про факти післявоєнного періоду в житті Західної України відображають публікації Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича [3]. Наслідком акції є ліквідація Лемківщини та інших українських етнічних груп на території сусідньої держави. Сумним подзвоном цієї трагедії стала книга-альбом Олега Іванусіва “Церква в руїні” [4].

Минув час, й дехто насмілюється цікавитися історією Лемківщини. Появляються дослідження, спогади. Пишуть їх як лемки —

вихідці із цього краю, члени товариства “Лемківщина”, так і дослідники історії, а також науковці із Польщі. Чимось особливим була Лемківщина. Побувавши на цих карпатських теренах — їх не забували. Так було і з Миколою Климишином — українським політичним діячем, який після закінчення Другої світової війни проживав у США. Він написав у III томі своїх споминів “В поході до волі”, у розділі “Ті мої молоді літа” про своє перебування на Лемківщині у с. Лабова (1929). З цією метою він опублікував звернення до лабов’ян [9]. З тими, які відгукнулися на цей клич, доктор М. Климишин листувався. Нам не відомо, чи вдалося йому завершити III том спогадів. Чимало матеріалів опублікувала Фондація дослідження Лемківщини. Серед останніх публікацій є дослідження про село Лабову на Західній Лемківщині авторів, які в свої юні роки змушені були покинути рідну землю [8]. Заслуговує уваги книга Тирса Венгриновича [12] ілюстрована графічними зображеннями лемківських церков. У ній уміщені також світліни С. Венгриновича, які відображають лемківський побут 30-х років ХХ ст.

До історії культури Лемківщини належить і просвітницький рух, який мав тут місце на початку 30-х років. Тема діяльності товариства “Просвіта” на Лемківщині уже порушувалась у розвідках львівських науковців М. Вавричин [1] і М. Люзняк [5]. Зі свого боку автор цієї публікації, на підставі документальних підтверджень, намагається подати зібрані відомості про просвітницьку роботу в окремому регіоні — на Західній Лемківщині. З цією метою використано архівний матеріал, що знаходиться у відділі рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника — фонд № 122, який містить документи товариства “Просвіта” 30-х років минулого століття. Вхідна і вихідна кореспонденція головного відділу товариства “Просвіта” та Лемківської комісії є джерелом, що висвітлює важливий етап у житті простягнутої на захід гілки українського етносу. Для розкриття теми просвітницького руху на Західній Лемківщині зібрано інформацію в кореспонденційних матеріалах Лемківської комісії із представниками лемківської громади, особами та організаціями, залученими до просвітництва в краї. Подані тут відомості про стан та перебіг просвітницької роботи на Західній Лемківщині почерпнуто із матеріалів згаданого фонду, зібраних в окремих одиницях збереження: 3/4, 4, 5, 10, 11, 13, 14, 16, 19 обсягом близько 400 аркушів.

Коротко охарактеризуємо становище, в якому перебувала лемківська громада на той час. До Першої світової війни серед лемківського населення набуло великого поширення москвофільство. У 1914 р. австрійська влада інтернувала священників-москвофілів і всіх запідозрених у москвофільстві осіб у таборі Талергоф. Перша світова війна залишила спустошення, розруху краю та розгубленість його людей. Тут триває еміграція до Америки. В середині 20-х років ХХ ст. посилюється колонізація. Метою польських урядовців, учителів було переконати лемків у їх неналежності до української народності. Як форма спротиву окатоличенню відроджується придушений під час війни дух москвофільства. Багато лемківських парафій переходить на православ'я. Політичний тиск і непорозуміння, ворожнеча на релігійній основі призводять до неспокою у лемківській громаді.

Тут доречно згадати публікацію — нарис “Карта з Лемківщини” Пелагії Корнови, подану під псевдонімом Югаска Світерчикана [11], яка є промовистою ілюстрацією до тогочасної атмосфери серед лемків. Йдеться про кермеш* у лемківському селі Богуша. Погожої осінньої днини парафіяни сусіднього села вибралися з хоругвами процесією на це храмове свято. Пішла із громадою і старенька бабуся, окрилена найкращими почуттями, бо йде до рідного села. Але у Богуші вхід до церкви перед гостями зачинили — на ґрунті конфесійного несприйняття. Пригнічена цією подією, згорьована бабуся ледве додирала з усіма додому...

Українська прогресивна інтелігенція, об'єднана у товаристві “Просвіта”, підняла голос на захист шарпаной з усіх боків Лемківщини, особливо її західних теренів. У грудні 1932 р. у Львові відбулася конференція товариства, присвячена лемківським проблемам. Для ведення культурно-освітньої роботи на Західній Лемківщині була створена Лемківська комісія, головою якої обрали Івана Гижу, згодом Маркіяна Дзеровича; секретарем комісії — Володимира Кобіва. З метою інформування про стан справ у діяльності товариства та залучення до акції організацій, спілок, інших товариств у Західній Україні і поза її межами Лемківська комісія вела широку кореспонденцію. Це — листування як окремих осіб, так і представників різних організацій, об'єднаних спільною

* храмове свято, празник (лемк.).

метою, задля якої було створено комісію. У зверненнях головного відділу товариства “Просвіта” до українських організацій і товариств наголошувалося на необхідності ведення інтенсивної праці в освітній та економічній сфері, збору статистичних відомостей про життя й становище лемків та підкреслювалось значення Лемківщини як найдалі висуненого на захід українського бастиону. У грудні 1933 р. Лемківська комісія організувала “Четверту освітню анкету для Лемківщини”, на якій, крім обговорення назрілих питань, звітувалось про підсумки проведеної роботи.

Для участі у просвітництві Лемківська комісія залучила парафіяльні уряди української греко-католицької церкви. Візитатор о. І. Качмар із с. Злоцьке, який понад 20 років проживав на Лемківщині всеціло поринув у просвітницьку справу, підтримував зв’язок із комісією. Він подав список священників, які представляли місцеві органи для проведення просвітницької роботи — пропаганди української преси, навчання. Надалі через їх посередництво відбувався контакт з товариством “Просвіта”. До цього просвітницького активу належали:

Кульчицький Михайло — м. Новий Санч,
Дмитришин Степан — с. Матієва, п[ошта] Лабова,
Корнова Степан — с. Лабова,
Погорецький Антін — с. Брунари Вижні,
Жук Михайло — с. Снітниця,
Пашак Михайло — с. Баниця п[ошта] Снітниця,
Плешкевич Юліян — с. Маластів, п[ошта] Ропиця Руська,
Ляльович Йосиф — с. Мацина Велика, п[ошта] Липинки,
Злупко Андрій — с. Гладишів,
Салук Пантелеймон — с. Кремпна,
Шалаш Степан — с. Мисцова, п[ошта] Жмигород,
Ступак Дмитро — с. Святкова, п[ошта] Кремпна,
Клюфас Іван — с. Бонарівка, п[ошта] Стрижів,
Цолта Михайло — с. Ванівка,
Кліш Анатоль — с. Ріпник, п[ошта] Лучки,
Марко Тимотей — с. Дальова, п[ошта] Яслиська,
Величко Михайло — с. Воля Нижна, п[ошта] Яслиська,
Щирба Ярослав — с. Шкляри п[ошта] Яслиська.

До співпраці над усвідомленням лемківського населення підключилися й інші українські священики округи. В більшості вони орієнтувалися в ситуації та знали психологію своїх парафіян. Серед них були: Андрейчик Петро, Бугера Іван, Горошко Михайло, Качмар Іван, Підгарбій Іван. Так, священик Василь Шевчук із с. Смерековець ділився своїми поглядами на завдання “Просвіти” щодо послідовного і всебічного виховання молоді української генерації на Лемківщині.

У перших числах січня 1933 р. товариство “Просвіта” проголосило клич: “Книжка — на Захід”. Це звернення спрямовувалось до видавництва, товариств, спілок, кооператив, окремих громадян. Уже до кінця квітня Лемківська комісія вислала 120 пакунків книжок, що складало до 4000 примірників, майже до всіх парафій на Лемківщині. Були також книжки, призначені для роздачі бажаючим, з інших формувались “мандрівні бібліотеки”. При цьому товариство вислало інструкції, як користуватися такими бібліотеками. Окремо вислали книжки до центрів пропаганди “католицької акції”. Для ознайомлення тут були долучені поодинокі випуски часописів: “Дзвіночок”, “Світ дитини”, “Народня справа”, “Мета”, “Наш прапор”. Зазначалося, що комісія готова оплатити передплату 300 примірників для бажаючих отримувати вибраний часопис безкоштовно або за півціни. З цією метою священики-кореспонденти “Просвіти” складали і надсилали списки парафіян, які бажали читати українські часописи.

Пакунки з книжками надійшли від управи Музею Визвольної Боротьби України у Празі. Директор Дм. Антонович передав із дублетного фонду музею 174 видання. Є. Вировий, голова Українського видавничого фонду у Празі, — 685 примірників книг. Будучи командантом “Союзу українських пластунів емігрантів”, він підключив до акції збору і пересилання книжок у Празі гурток старших пластунок “Україна” під керівництвом Н. Козицької. 920 книг надійшло на адресу товариства від Українського наукового інституту у Берліні, було отримано книги від Української накладні у Берліні, а також видання Українського наукового інституту у Варшаві. Товариство “Сільський господар” надало в розпорядження Лемківської комісії велику кількість господарських книг та часописів. “Товариство допомоги емігрантам

з України” надіслало для читалень Лемківщини 64 примірники журналів і книг. Адміністрації часописів “Мета”, “Неділя”, “Дзвіночок”, “Наш прапор” передали певну кількість часописів безкоштовно або за півціни. Адміністрація газети “Діло” для популяризації української книжки передала 13 примірників своїх видань. Видавництво “Дружина” — 8 книг. Українська книгарня у м. Чорткові переслала 10 примірників видання “Український альманах” А. Крушельницького. Видавництво “Світ дитини” передало Лемківській комісії 100 комплектів журналів; крім цього, ще вислали додатково безкоштовно певну кількість журналів. На заклик товариства відгукнулась Олена Кисілевська з Коломиї, зібравши підбірку книг та журналів від редакції “Жіноча доля”. Адміністрація тижневика “Народна справа” вислала 45 примірників однойменних часописів, по 50 примірників календарів “Золотий колос” та “Календар для всіх” і 50 примірників ілюстрованого місячника “Дзвіночок”. Надійшли книги також із Волині. Професор П. Веселовський із Крем’янця вислав 44 книги. Ще один представник “Просвіти” із Крем’янця у зв’язку з акцією надіслав на Лемківщину 25 книг. Товариство “Рідна школа” повідомило, що вони самі займаються організацією дитячих бібліотек.

За півроку на Лемківщину було надіслано 5 тис. книг, 8 тис. журналів, 8 “мандрівних бібліотек”. Появі книг дуже раділи керівники “Просвіти” на місцях. Отець А. Злупко у листі від імені читальні “Просвіта” в Гладишеві дякує за щедрий дар (85 книжок) для читальні у далекому і забутому закутку Лемківщини. Подяки за літературу надсилали священники М. Цолта з Ванівки та Ю. Плешкевич, який сповістив, що надіслану для Горличчини бібліотеку розподілено на 8 сіл: Маластів, Ропиця, Пантна, Гладишів, Рихвалд, Смерековець, Бортне, Мацина. Священик А. Погорецький із Брунарів Вижніх з подякою повідомляє, що зацікавленість лемків є ознакою стремління до “світла і просвіти”. За відсутності читальні священик В. Шевчук примістив бібліотеку при “Брацтві церковнім”. Адресант із Лемківщини Степан Біскуп у листі до “Просвіти” просить надіслати статут для організації читальні у селі Ждиня.

Крім розповсюдження української книжки та преси, товариство “Просвіта” у свою програму ввело завдання розширити мережі освітніх, господарських та кооперативних установ. У деяких селах, зокрема Висовій, Маластові, Ванівці, закладались дитячі садки.

Особлива увага приділялась підготовці лемківських дітей для продовження навчання в гімназіях чи фахових школах. Парох І. Клюфас із Бонарівки зауважив, що лемки — “нарід дуже талановитий”, тому бажаючі вчитися знайдуться. Проблема була у тому, що більшість дітей мали закінчену чотирирічну початкову школу. Для продовження навчання у гімназії потрібно було мати закінчену шестирічну початкову школу. Процес навчання був пов’язаний із значними фінансовими труднощами. Потрібно було оплачувати саме навчання, проживання (найчастіше у бурсі) та харчування.

Із кореспонденції товариства “Просвіта” видно, що у 1932–1933 рр. найбільша кількість учнів з Лемківщини навчалася у Яворівській гімназії. Серед них: Обшарський Осип, Мельничук Теодор, Цьок Омелян, Войтович Юліян, Батюк Юрій, Лішота Ярослав, Баюс Теодор, Гривна Василь із сіл Лабова, Ліщини, Висова, Пантна, Квятонь. Священик Ю. Плешкевич із Маластова постійно контролював і цікавився станом проживання лемківських дітей у яворівській бурсі. На думку Кузьмовича, директора бурси ім. І. Франка в Яворові, слово “лемко” стало “символом доброго ученика”. До адміністрації товариства надійшли листи від батьків-лемків з подякою за надання матеріальної допомоги на проживання їхніх дітей. З повідомлення П. Дякова, управителя бурси ім. о. А. Качали у Тернополі, за згодою Тернопільської округи вони можуть примістити у себе максимально п’ять-шість осіб. Товариство “Просвіта” тут оплачує помешкання і харчування учня Модзеляка. В інших навчальних закладах при зменшеній оплаті могли навчатися одна-дві особи. Так, ректорат Малої семінарії у Рогатині зголосився прийняти двох питомців за половину оплати. З Української бурси ім. Гр. Кузьми у Золочеві повідомили, що можуть прийняти одного учня з Лемківщини “даром” або двох за зниженою оплатою. Яким Чупак, рільник із с. Лелюхова, у листі до керівництва “Просвіти” просить про сталу місячну допомогу для покриття коштів на утримання сина Степана у Перемишській гімназії та проживання його у бурсі ім. св. Миколая. Священик Дмитро Ступак вболіває за долю лемківського хлопця Петра Смереканича із с. Свіржова Руська, дуже активного у громадському житті, і в якого він виявив “письменницький хист”; просить Лемківську комісію посприяти матеріально для вступу Петра на вищі студії у Львові.

Перед “Просвітою” постала проблема фінансування. Уже в травні 1933 р. у зверненні Лемківської комісії до отця-візитатора І. Качмара наголошується на відсутності фінансування для проведення просвітницької акції, зокрема оплати навчання. Пропонується знайти можливості збору необхідних коштів. Адміністрація товариства звертається із проханням до митрополита Андрія Шептицького прийти на допомогу і компенсувати витрати на навчання кандидатів із Лемківщини у Малій семінарії та Духовній семінарії у Львові. Товариство звертається із проханням до дирекції “Центробанку”, до банку “Дністер”, “Маслосоюзу”, Товариства взаємних забезпечень “Карпатія” та низки інших вітчизняних установ, кооператив. Із докладним викладом про стан справи були надіслані звернення до США і Канади. Це були листи до допомогово-асекураційного об’єднання “Провидіння”, товариств: “Українська народна палата”, “Український народний союз”, “Українська стрілецька громада” не відмовити у матеріальній допомозі. З проханням підтримати акцію надіслано листи до українських видавництв та редакцій “Народного слова”, “Свободи”, “Америки”. У листі-відповіді до товариства “Просвіта” від керівництва “Української стрілецької громади” відчуються повчальні нотки, зокрема, висловлюється жаль з приводу запізнення проведення просвітницьких заходів на Лемківщині, нагадується про необхідність залучення до акції українських сіл на крайньому заході: Шляхтова, Явірки, Чорна Вода і Біла Вода. Представники управи дають поради щодо організації кооперації. За океаном у них свої клопоти у зв’язку з акцією з будівництва українського павільйону в Чикаго, тому з фінансовою допомогою для Лемківщини доведеться почекати. Були і протилежні дії. Так, дирекція торговельно-промислової кооперативи “Будучність” у Тернополі упродовж 1934 р. зобов’язалась пересилати щомісячно 50 зл. для потреб Лемківської комісії.

Незважаючи на нестатки, товариство “Просвіта” восени 1933 р. заохочує лемківських юнаків до навчання. При неспроможності повністю оплачувати навчання радить звертатися до місцевого пароха “за посвідкою”. Так, до господарської школи в Шибаліні записались двоє дівчат із с. Висова Горлицького повіту — Теодозія Ступінська та Марія Ястраб. Вони отримали стипендії від керівництва “Союзу українок” та від “Лемківської комісії”. Їхній односелець Степан Курило записався до господарсько-садової школи

товариства “Просвіта” у Милованні. Про влаштування їх на навчання клопоталась п. Євгенія Дуда, надсилаючи у цій справі не одного листа до представників товариства.

Особливої уваги було надано вишколенню ремісників. Складаються списки тих, хто бажає оволодіти певним ремеслом. Священик А. Кліш подав список з 10 осіб на курс крою і шиття. Із сіл Лабова, Угрин, Котів, Лабівець, Нова Весь, Лосє парохії о. С. Корнови на науку ремесла зголосилось 22 особи. За ініціативою Лемківської комісії 15 червня 1933 р. у Львові відбулася конференція товариства “Міщанське Брацтво”. Обговорювалося тут і справу прийняття на навчання ремесла юнаків із Лемківщини. Для кращого вирішення цієї справи був вибраний комітет, до якого входило по два представники від товариств “Міщанське Брацтво” і “Зоря” та один від “Союзу українських купців”. Спільно вони повинні були розробити план реалізації фахового навчання лемків. Деякі українські фахівці у Львові зголосилися взяти на науку по одному учневі віком до 15 років. Серед них п. Галібей — майстер кафлярський; п. Ференцевич — кравець; Яцишин — столяр. Із читальні “Просвіти” в с. Лосє просять зайнятися особою Максима Гопея, який буде відвідувати курс нотного навчання у п. Гаєвого у Львові. Особливий випадок (прибув раніше зазначеного терміну) був із лемківським хлопцем-сиротою Степаном Кидонем із с. Складисте, який приїхав до Львова навчатися шевського ремесла. Стосовно влаштування С. Кидоня велася переписка представників Лемківської комісії із парохом С. Корновим та опікуном цього юнака — Осипом Кидонем. Останній просив узяти ще двох хлопців: одного — на науку кравецтва, який є “бідний, але може підробляти”, і другого — на маляря, який “потрафить намалювати, що лишень побачить”. Активним кореспондентом товариства “Просвіта” був Лев Кобаній із с. Лосє. Він також просив прийняти без оплати одного учня до фахової школи “папірників, фризиєрства, фотографа”. Священик С. Корнова просив ще прийняти на науку ремесла Петра Ворону з с. Нова Весь (у фонді “Просвіти” зберігається свідоцтво Петра Ворони про початкову освіту). Хотів вчитися також Ваньо Щербя із с. Ростока Велика. Священик М. Ліськевич просив посприяти у навчанні ремесла (слюсарки) Трефону Чухрану із с. Дошниця. У “Лемківській акції” також брав участь український адвокат у Грибові — Василь Скрипчук, який координував

роботу “мандрівних бібліотек” в окрузі, інформував про стан акції і можливості проведення різних заходів.

Активізував свою роботу “Ревізійний союз українських кооператив”. Союз утримував на Лемківщині, у Сяноці і Новому Санчі, двох інструкторів та висилав постійно призначеного ревизора — спеціаліста з молочарства. Краєве товариство “Сільський господар”, зацікавлене, щоб філії товариства були у кожному повітовому місті Лемківщини, а по селах — гуртки, розсилало на місця статут товариства та вказівки, як організувати працю у філіях і гуртках. Товариство “Просвіта” розробило пам’ятки для організації роботи “Сільського господаря” та “Маслосоюзу” на Лемківщині. Там йшлося також про те, щоб подбати про “мандрівні курси” рільництва, бджолярства, овочівництва та віднайдіння коштів у районних молочарнях для безкоштовного навчання справі молочарства. Парохи сіл Ванівка, Лабова, Матієва запрошують інструкторів, які були б обізнані у справах кооператив та сільського господарства, а також ведення хорів. Для них обіцяють забезпечити житло і харчування.

Поступ в українізації Лемківщини стримувала польська влада. Так, повітовий староста в Новому Санчі М. Лах не схвалював діяльності “Просвіти” і з огляду на “спокій публічний” збирався подавати скаргу до воеводського уряду в Кракові. У селах повіту — Злоцьке, Ястрабек, Щавник — переслідувались та залякувались працівники українських кооператив: “Лемко”, “Яворина”, “Зоря”, тому кооператори відмовлялися працювати. У 1934 р. було заборонено діяльність читальні “Просвіти” у селах Флоринці та Матієвій. У с. Флоринка читальня “Просвіти” була заснована ще у 1910 р. та відновила роботу в 1928 р., але більшість мешканців села належала до москвофільської читальні ім. Качковського. У с. Матієва читальню “Просвіти” наважились назвати іменем короля Данила Галицького. Звичайно, така зухвалість їм не вдалася. Тут закладають “кулка рольнічі”. Згадуваний вже Л. Кобаній у листах до товариства пише, що постерунок, староста та вчителька всілякими зусиллями стараються паралізувати працю українців. В іншому листі він обурений поведінкою вчительки Бедронівни, яка не видавала дітям українських часописів “Світ дитини” та “Дзвіночок”, що їх виписала громадська рада. Казала,

що журнали для українців, а не для лемків, які є румунами. Часописами розпалила в печі, коли було холодно. Л. Кобанія вчителька вважала затійником українських акцій в селі і подала на нього скаргу старості. Разом з Л. Кобанієм оштрафували представників громади Гопея Петра, Гопея Дионизія, Ковальчука Яська.

Для протидії українському рухові польська влада підтримувала москвофільську течію. Українські кооперативи на Західній Лемківщині відірвано від Ревізійного союзу українських кооператив і підтримувано москвофільську організацію “Лемко-Союз” із друкованим органом “Лемко”. Активні українці зазнавали переселення на підставі закону про прикордонну смугу в інші округи Польщі. У школах вчителів-українців замінювали поляками; було введено навчання лемківською говіркою за спеціально випущеним лемківським букварем. У 1934 р. рішенням польського уряду, начебто для стримування поширення православ'я, 121 парафію Лемківщини відокремлено від Перемишської єпархії і створено Лемківську апостольську адміністрацію, що безпосередньо підпорядковувалася Ватикану. Діяльність апостольського адміністратора детально описує священник І. Качмар у листі до “Просвіти”.

Подані тут факти діяльності товариства “Просвіта” на Західній Лемківщині — яскравий приклад співпраці різних верств населення; спільного подолання перепон і труднощів у вирішенні завдань національного просвітництва.

Ще одного піднесення культурно-освітнього руху зазнала Лемківщина під час німецької окупації. Незважаючи на воєнні труднощі, при сприянні Українського Центрального Комітету у Кракові востаннє відбувалася українізація цього краю. Так, у містечку Криниці відкрилась учительська семінарія. Відновилося навчання українською мовою у школах, організовувались дитячі заклади, діяли драматичні гуртки. Край національному відродженню етнічного населення Західної Лемківщини поклала сумнозвісна післявоєнна операція “Вісла”.

1. Архів Лемківської комісії Товариства “Просвіта” // Лемківщина. — Clifton (USA). — 2001. — Ч. 1. — Весна. — С. 6-9. — Підпис: *М. Старчак-Вавричин*.

2. Енциклопедія Українознавства : слов. частина / гол. ред. В. Кубійович. — Перевид. в Україні. — Львів, 1994, — Т. 4. — С. 1275-1281.
3. Депортації. Західні землі України кінця 30-х початку 50-х рр. : документи, матеріали, спогади у трьох томах. — Львів, 1996–2002.
4. *Іванусів О.* Церква в руїні / *Олег Володимир Іванусів.* — Онтаріо (Канада), 1987. — 351 с. : іл. — (Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства : т. 56).
5. *Люзняк М.* З історії розповсюдження української преси товариством “Провіта” на Лемківщині у 20–30-х рр. ХХ ст. (за матеріалами відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України) / *Марія Люзняк* // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24–26 жовт. 2003 р. — Львів, 2003. — С. 114–119.
6. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 122. — Од. зб.: 3/4, 4, 5, 10, 11, 13, 14, 16, 19.
7. *Міслю Є.* Акція “Вісла” / пер. з пол. *І. Сварника.* — Львів ; Нью-Йорк, 1997. — 562 с.
8. *Мончак Л.* Лабова / *Мончак Л, Полиняк І., Юськів Н.* — Івано-Франківськ, 2006. — 92 с.
9. “Наше слово”. — Варшава. — 2000. — 12 листоп.
10. Тарнович Юліан. Ілюстрована історія Лемківщини. — Репринт. вид. 1936 р. — Львів, 1998.
11. Український Бескид. — Перемишль. — 1934. — № 43.
12. *Strzelecka A.* Łemkowszczyzna Wenhrynowiczów / *A. Strzelecka, L. Puchala.* — Sanok, 2007.

ENLIGHTENMENT MOVEMENT IN WESTERN LEMKO REGION IN EARLY 1930s

**(based on archival materials of the Manuscript Department,
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv)**

Maria Baran

Prosvita Society in Lviv due to growth of Moskvophiles and discrimination of Lemko population by Polish local authority representatives decided to promote education and distribution of Ukrainian books in Lemko region in early 1930s. Analysis of the enlightenment movement of Prosvita Society in Lemko villages of Western Galicia and its cooperation with Lemko community is based on the archival materials.

Keywords: *Western Lemko region, Prosvita Society in Lviv.*

**ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЕ ДВИЖЕНИЕ НА ЗАПАДНОЙ
ЛЕМКОВЩИНЕ НАЧАЛА 1930-х гг.
(по материалам отдела рукописей Львовской национальной
научной библиотеки Украины имени В. Стефаника)**

Мария Баран

В связи с критическим положением на Западной Лемковщине — усиление москвофильства и дискриминации лемков представителями польской власти — товарищество “Просвіта” во Львове приняло решение благоприятствовать украинизации региона. С этой целью проводилось распространение украинской книги и благоприятствовалось в организации просвещения. На основе архивных материалов осуществлен анализ просветительской деятельности Товарищества, его сотрудничества с представителями лемковской громады.

Ключевые слова: *Западная Лемковщина, товарищество “Просвіта” во Львове.*

УДК 821.161.2(092):929(477) *Копач*

**ДО СТОСУНКІВ ІВАНА ФРАНКА З ІВАНОМ КОПАЧЕМ
(на матеріалах листів І. Копача до І. Франка, 1897–1906 рр.)**

Людмила Ільницька

*головний редактор відділу наукового редагування та видавничої справи
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

Марта Ільницька

*провідний редактор відділу наукового редагування та видавничої справи
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

Публікуються сім листів (1897–1906) маловідомого громадського діяча і галицького педагога Івана Копача до Івана Франка.

Ключові слова: *Іван Франко, Іван Копач, листи, видання.*

© Ільницька Л., 2009

© Ільницька М., 2009